

Mr. Muris Bajramović

ZILHAD KLJUČANIN: „SARAJEVSKA HAGADA I DRUGE PRIČE“

(Postmodernizam na bosanski način)

Postmodernizam u bosanskohercegovačkoj književnosti uveliko uzima zalet. Ako je vjerovati Epštajnu¹ (a izgleda da mu treba vjerovati), da svaka književnost koja kasni za savremenim i aktuelnim pravcem u književnosti (a svjedoci smo da je bosanskohercegovačka književnost upravo kasnila za dominantnim stilskim formacijama u Evropi) brže sustiže slijedeći pravac, onda nam Zilhad Ključanin svojim proznim/pripovjedačkim modelom tu činjenicu i potvrđuje. Njegovo pripovijedanje, kako je to zapazio akademik Esad Duraković, **jeste** temeljito postmodernistički.

No, kako je postmodernizam kao pravac u epohi postmoderne idejno prilično razučena pojava, onda se trebamo zapitati po čemu je Ključaninova proza (a posebno njegova zadnja knjiga priča) *temeljito postmodernistička*?

Odgovor se nalazi kako u teorijskim stavovima postmodernista tako i kod samog autora. Odgovor njegove cjelokupne poetike je u *igri*.

»Postmoderni pisac ili umjetnik je u istoj situaciji kao i filozof: tekst koji piše, djelo koje stvara, nisu u osnovi vođeni već učvršćenim pravilima i ne mogu biti ocijenjeni prema mjerilu jednog određenog suda na taj način da se na jedan tekst ili jedno djelo primijene samo poznate kategorije. Naprotiv, ova su pravila i kategorije ono što tekst, odnosno djelo, traže. Umjetnik i pisac rade dakle bez pravila; oni rade kako bi proizveli pravilo onoga što će *biti stvoreno*.»² Zato, postmodernistički, ne postoji koherencija niti čvrsta veza između priča, osim u poetičkim načelima postmodernizma. Ključanin lagano piše, on se pri tome i igra: sa

¹ Epštein, Mihail, *Postmodernizam*, Zepter world book, Beograd, 1998.

² Fransa Lyotard, *Odgovor na pitanje: Što je postmoderna*, Postmoderna, nova epoha ili zabluda, Naprijed, Zagreb, 1988, 233-243.

tekstom, sa kodovima nastajanja tog teksta i sa čitaocem. Tu je i igra sa historiografskim, i tu je momenat u kojem se *rađa* historiografska metafikcija, koja je prisutna i u prethodnoj Ključaninovoj prozi.

Ključanin u prvi plan, dakle, dovodi tekstualnost, „iz koje nestaje autoritativni glas sveznajućeg naratora i započinje jedna jezička igra, u kojoj riječi svoja značenja priskrbuju isključivo u međusobnim relacijama, a ne u odnosu na neku preegzistentnu realnost“.³ Ali, ne samo riječi, nego i grafijski znakovi, koji samo zazivaju čitaoca na dijalog i nude mu univerzalne kodove za komunikaciju, kao u pričama *Most od vode*, *Zahod sa drugog svijeta*, *Utopljenik*, *Sarajevska hagada* i druge. Nekad mi se čini da pojedini grafički znak (koji je, inače, prisutan u cjelokupnoj Ključaninovoj prozi) jeste upravo čitavo polje mogućih značenja, iz kojih čitalac izvlači ono što mu iz teksta nedostaje. Ili, kazano riječima smog autora: „Ja volim da pišem. (...) 'Poigravam se tekstom' i to 'poigravanje' je rezultat te moje radosti pisanja.“⁴, dodajući pri tome da nije eksperimentator, čime je potvrdio svoju poziciju pisca u okvirima poetike postmodernizma, koja je u Ključaninovom slučaju poetika postmodernističke igre.

Ipak, da se ne udaljavam previše, iako bi se moglo dosta toga napisati kada bih Ključaninovu prozu stavio na hirurški sto postmodernizma. Ovom prilikom istaknut ću par karakteristika postmodernizma a koje su prisutne u *Sarajevskoj hagadi*. To su: intertekstualnost (i svi aspekti kao što su autocitatnost, pseudocitatnost), miješanje fikcije i faksije, fikcije i historije, simulacije i stvarnosti, problem narativizacije historičnosti i historiografske metafikcije.

«Istoriografska metafikcija uvek potvrđuje da je njen svet i odlučno fiktivan i neosporno historijski, a da je za oba polja zajedničko njihovo ustanovljavanje u diskursu i kao diskursa.»⁵

Metafikcija ima nekoliko osobenosti, i sve se one mogu opisati u *Sarajevskoj hagadi i drugim pričama*. «Metafikcija je termin nadjenut fikcionalnom pisanju koje samosvjesno i sustavno svraća pozornost na svoj status umjetnine s namjerom da postavi pitanje o odnosu između fikcije i stvarnosti. Priskrbujući kritiku

³ Zdenko Lešić, *Teorija književnosti*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005.

⁴ Zilhad Ključanin, *Vodeni zagrljaj*, Bosanska riječ, Tuzla, 2005, (autorska riječ na koricama knjige)

⁵ Linda Hutcheon, *Poetika postmodernizma*, Svetovi, Novi Sad, 1996, 238.

svojih vlastitih metoda konstrukcije, takvi tekstovi ne samo što ispituju temeljne strukture pripovijedne fikcije, nego i istražuju moguću fikcionalnost svijeta izvan književnoga fikcionalnoga teksta.»⁶

Osviješćen autor koji je svjestan fikcionalnosti svoje proze, ali ipak ukida granicu između fikcije i faksije, pa stvarno prikazuje kao izmišljeno, a izmišljeno kao stvarno (*Fall on me, Zahod sa drugog svijeta, Morbus kitahara*, pa i *Sarajevska hagada*). U metafikcionalnom načinu pripovijedanja pozicija autora je reducirana: autor postaje likom i svjedokom događaja (*Sarajevska hagada*), čitav njegov tekst postaje intertekst, a čitalac je blisko uključen u *tekstualnu stvarnost*.

Osim toga, Ključanin je uspio da napravi intertekst. On je razapeo tekstualnu mrežu u svom proznom opusu, pa se svaka knjiga oslanja na prethodnu. Građenjem takvih narativnih intertekstualnih struktura proizvodi se karakteristični književni tekst, koji je, sada, kod Ključanina prepoznatljiv. Modernistički književni tekst je bio zasnovan na redukciji i odbacivanju narativnog poretka. Postmodernistički tekst nije jednostavna obnova narativnog strukturiranja teksta, već postupak rada sa intertekstualnim suočavanjem razlikujućih i raskolničkih narativnih modela.⁷ Preobražaji u tom smislu promijenili su tokove razvoja književnosti. “Prvi i možda najvažniji je napuštanje romanocentričnosti za volju polifokalne generičke perspektive.”⁸

Dovoljno je komparirati priču *Zlatna noga* sa dijelom romana *Čovjek sa zlatnom nogom* u *Četiri zlatne ptice*, ili *Crazy horse* sa *Vodenim zagrljajem*,⁹ ili *Riblju mater* sa romanom *Koliko je srce u mrava*¹⁰, pa da nam se osvijetli dio te intertekstualne igre. Malo je autora koji imaju ovakvu poziciju. Osim Ključanina, možemo istaći i Tvrтка Kulenovića, Dževada Karahasana i Irfana Horozovića.

Time Ključanin zauzima poziciju postmodernističkog autora, koji stvara prema uzusima poetike postmodernizma, u okvirima

⁶ Patricia Waugh, *Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*, London/New York, 1984, prema: Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1997.

⁷ Miško Šuvaković, *Postmoderna (73 pojma)*, Alfa, Beograd, 1995, 129.

⁸ Vladimir Biti, *Suvremena teorija pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992.

⁹ Zilhad Ključanin, *Vodeni zagrljaj*, Bosanska riječ, Tuzla, 2005.

¹⁰ Zilhad Ključanin, *Koliko je srce u mrava*, Vrijeme, Zenica, 2003.

teorije, historije i fikcije, poetike, kakvu je definira Linda Hutcheon.¹¹

Bitna je činjenica da Ključanin sasvim savremeno piše. Kada to pišem, onda mislim da on prati savremene književne tokove. Osim postmodernističkog načina pripovijedanja, on je već, kao nekolicina autora u bosanskohercegovačkoj književnosti, otvorio vrata *novoj osjećajnosti*. S tim u vezi, bit će interesantno pratiti kojim će *poetičkim putem* Ključanin u svojoj prozi poći.

Ako čitalac želi da u jednom dahu pročita 24 priče, bez dosade i naprezanja, onda mu preporučujem zbirku priča *Sarajevska hagada i druge priče* Zilhada Ključanina, kao uspjelu postmodernističku pripovijednu formu.

¹¹ Linda Hutcheon, *Poetika postmodernizma*, Svetovi, Novi Sad, 1996.